

## **ОТЗЫВ**

**на диссертационную работу Култасова Бекзатхана Шамуратовича  
на тему: «Влияние приемов обработки почвы и способов внесения  
азотного удобрения на продуктивность риса в условиях Казахстанского  
Приаралья» представленной на соискание степени доктора философии  
(PhD) по специальности 6D080100-«Агрономия»**

Кызылординская область является основным рисоводческим регионом Республики Казахстан. В настоящее время в регионе рис возделывается на площади 80-85 тыс. га. Согласно статистике, развитие рисоводства в регионе стабилизировалась на достаточно высоком уровне, с 2015 года урожайность культуры превышает 55,0 ц/га.

Как показывает практика, отсутствие обоснованных рекомендаций по эффективному выбору почвообрабатывающих орудий и оптимальному использованию минеральных удобрений приводят к значительному повышению производственных затрат и низкой рентабельности возделывания этой важной продовольственной культуры.

Так, в структуре затрат при возделывании риса большой удельный вес занимает подготовка почвы к посеву. При обработке почвы под рис по традиционной технологии предусматривается до 12-14 проходов различных агрегатов и орудий по одному и тому же полю, затраты труда при этом достигают 10-14 человеко-часов. Установлено, что непроизводительные потери азота за вегетационный период риса колеблются от 40 до 50 % от вносимой дозы.

В этом и заключается актуальность представленной работы, в частности изучение влияния различных почвообрабатывающих орудий и способов внесения азотного удобрения на урожайность и качество урожая риса в условиях Казахстанского Приаралья.

В экспериментальных условиях были изучены формы, дозы, способы и сроки внесения азотных удобрений под рис, влияние системы обработки почвы в сочетании со способом внесения азотного удобрения на рост и развитие растений риса, рассчитаны коэффициент использования азотного удобрения, определены экономическая эффективность способов обработки почв и локального внесения азотного удобрения под рис.

Во время работы над диссертацией Култасов Бекзатхан Шамуратович изучил большой объем отечественной и зарубежной литературы, где особое внимание было уделено ботанико-биологическим, экологическим и агротехническим особенностям возделывания риса в различных природно-климатических зонах земного шара.

При подготовке диссертации автор проявил высокий уровень знаний и инициативы в апробации своих научных исследований, освоил методики закладки и проведения полевых опытов в условиях орошения.

Достоверность научных исследований подтверждается значительным объемом экспериментальных данных, полученных в результате проведения полевых опытов, с использованием современных методов, а также



положительными результатами при внедрении способов обработки почвы и внесения азотного удобрения в производственных условиях.

Полученный докторантом материал представлен в виде диссертационной работы. Поставленные перед Култасовым Б.Ш. цели и задачи докторской диссертации выполнены, что свидетельствует о завершении данного исследования.

По материалам диссертации опубликовано 10 научных работ, в том числе 1 – в международных рецензируемых изданиях, входящих в базу данных Web of Science и Scopus, 4 – в изданиях, рекомендованных Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Считаю, что диссертационная работа «Влияние приемов обработки почвы и способов внесения азотного удобрения на продуктивность риса в условиях Казахстанского Приаралья» является законченным научным исследованием и отвечает всем требованиям Комитета по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, предъявляемым к докторским диссертациям, а ее автор, Култасов Бекзатхан Шамуратович, несомненно, заслуживает присуждения степени доктора философии (PhD) по специальности 6D080100-«Агрономия».


Научный консультант:  
Доктор сельскохозяйственных  
наук, профессор кафедры  
растениеводства Кубанского  
государственного  
аграрного университета  
имени И.Т. Трубилина

  
Аскер Черимович Уджуху

12.02.2024г.

Подпись А.Ч. Уджуху заверяю  
Заведующая отделом кадров  
Кубанского ГАУ  
имени И.Т. Трубилина



  
Удовицкая М.И.

Уджуху Аскер Черимович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор кафедры растениеводства Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Кубанский государственный аграрный университет имени И.Т. Трубилина, 350044, Краснодарский край, г. Краснодар, улица Калинина, 13. Тел.: 8(861)2215942 (раб.) 8(918)4986612 (моб.)  
E-mail: mail @kubsau.ru.



**6D080100-«Агрономия» мамандығы бойынша  
философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін ұсынылған  
Култасов Бекзатхан Шамуратовичтің  
«Қазақстандық Арал өңірінде топырақ өңдеу тәсілдері мен  
азот тыңайтқыштарын енгізу әдістерінің күріш өнімділігіне әсері»  
тақырыбындағы диссертациялық жұмысына**

**ПІКІР**

Қызылорда облысы Қазақстан Республикасының негізгі күріш өсіретін аймағы болып табылады. Қазіргі таңда өңірде 80-85 мың гектар алқапта күріш өсіріледі. Статистикаға сәйкес, облыста отандық күріш шаруашылығының дамуы 2015 жылдан бастап айтарлықтай жоғары деңгейде тұрақтанды, дақыл өнімділігі 55,0 ц/га-дан асып түсті.

Тәжірибе көрсеткендей, топырақ өңдеу құралдарын тиімді таңдау және минералды тыңайтқыштарды оңтайлы пайдалану бойынша негізделген ұсыныстардың жоқтығы өндіріс шығындарының айтарлықтай өсуіне және осы маңызды азық-түлік дақылын өсірудің төмен рентабельділігіне әкелді.

Күріш өсіру кезіндегі шығындар құрылымында топырақты егіске дайындау үдерісі үлкен үлестік орын алады. Дәстүрлі технология бойынша күріш өсіруге арналған топырақты өңдеу кезінде танапта әртүрлі агрегаттар және құралдармен 12-14 операция жүргізіледі, еңбек шығыны 10-14 адам/сағатқа жетеді. Сондай-ақ, вегетациялық кезеңде минералдық тыңайтқыш азотының өнімсіз жоғалуы берілген норманың 40-50%-ын құрайды.

Қазақстандық Арал өңірі жағдайында күріш дақылының өнімділігі мен өнім сапасына азот тыңайтқышын енгізу әдістері мен әртүрлі топырақ өңдеу құралдарының әсерін зерттеу ұсынылып отырған жұмыстың өзектілігін көрсетеді.

Танаптық тәжірибе жағдайында күрішке қолданылған азот тыңайтқыштарының формалары мен дозаларының, енгізу әдістері мен мерзімдерінің, азот тыңайтқышын енгізу әдісімен бірге топырақ өңдеу жүйесінің күріш өсімдіктерінің өсуі мен дамуына әсері зерттелді, азот тыңайтқышының пайдалану коэффициенті есептелді, топырақты өңдеу әдістерінің және күрішке локальді азот тыңайтқышын енгізудің экономикалық тиімділігі анықталды.

Бекзатхан Шамуратович Култасов диссертацияны орындау барысында отандық және шетелдік әдебиеттерді жан-жақты зерттеп, оның ішінде жер шарының әртүрлі климаттық белдеулерінде күріш өсірудің ботаникалық-биологиялық, экологиялық және агротехникалық ерекшеліктеріне айрықша көңіл бөлді.

Диссертацияны орындау кезде автор өзінің ғылыми ізденістерін көрсетуде жоғары білімділік пен бастамашылдық танытты, суару жағдайында далалық тәжірибелерді жүргізу әдістерін меңгерді.



Ғылыми зерттеулердің шынайылығы қазіргі заманауи әдістерді қолдана отырып, далалық тәжірибелер нәтижесінде алынған тәжірибелік деректердің айтарлықтай көлемімен, сондай-ақ топырақ өңдеу әдістерін енгізудегі және өндіріс жағдайында азотты тыңайтқыштарды қолданудағы оң нәтижелермен расталады.

Докторанттың алған материалы диссертация түрінде беріліп отыр. Б.Ш.Култасовтың алдына қойылған докторлық диссертацияның мақсаты мен міндеттері орындалды, бұл осы зерттеудің аяқталғанын көрсетеді.

Диссертациялық материалдар негізінде 10 ғылыми жұмыс жарияланды, оның ішінде Web of Science және Scopus деректер базасына енгізілген халықаралық рецензияланған басылымдарда – 1, Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім сапасын қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда – 4.

«Қазақстандық Арал өңірінде топырақ өңдеу тәсілдері мен азот тыңайтқыштарын енгізу әдістерінің күріш өнімділігіне әсері» тақырыбындағы диссертациялық жұмыс толық аяқталған ғылыми зерттеу болып табылады және Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім сапасын қамтамасыз ету комитетінің докторлық диссертацияларға қойылатын барлық талаптарына сәйкес келеді деп есептеймін, ал оның авторы Бекзатхан Шамуратович Култасовқа 6D080100-«Агрономия» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін тағайындауға әбден лайық.

Ғылыми кеңесші:  
ауыл шаруашылығы ғылымдарының  
докторы, И.Т.Трубилин атындағы Кубань  
мемлекеттік аграрлық университетінің  
«Өсімдік шаруашылығы» кафедрасының  
профессоры

Аскер Черимович Уджуху

А.Ч.Уджуху қолтаңбасын куәландырамын  
Кубань мемлекеттік аграрлық  
университетінің кадр бөлімінің  
меңгерушісі

Удовицкая М.И.

Уджуху Аскер Черимович, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, «И.Т.Трубилин атындағы Кубань мемлекеттік аграрлық университеті» Федералды мемлекеттік бюджеттік жоғары білімнің білім беру мекемесінің «Өсімдік шаруашылығы» кафедрасының профессоры 350044, Краснодар өлкесі, Краснодар қ., Калинин көшесі, 13.  
Тел.: 8(861)2215942 (жұмыс) 8(918)4986612 (ұялы)  
E-mail: mail@kubsau.ru.



Кулбаева Улбосын Амановна Кул.